

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
В.о. завідуючої кафедри

Уханова І.О.
« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

**НА ТЕМУ: «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ТНК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ»**

Виконавець:
студентка ФМЕ, гр. 64
Гінда Валерія Олександрівна _____
/підпис/
Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Уханова Інна Олегівна _____
/підпис/

ОДЕСА - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	7
1.1. Сутність поняття транснаціональна корпорація та особливості їх діяльності в харчовій промисловості.....	7
1.2. Чинники створення та функціонування ТНК харчової промисловості.....	21
1.3. Методичні підходи аналізу діяльності транснаціональних корпорацій харчової промисловості.....	33
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТНК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	41
2.1. Аналіз передумов створення та діяльності ТНК харчової промисловості в Україні.....	41
2.2. Аналіз показників діяльності ТНК харчової промисловості в Україні.....	47
2.3. Аналіз чинників впливу ТНК харчової промисловості на економічний розвиток України.....	70
Висновки до розділу 2.....	76
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ.....	78
3.1. Стан та проблеми діяльності ТНК харчової промисловості на вітчизняному ринку в умовах війни.....	78
3.2. Перспективи розвитку транснаціональних корпорацій у харчовій промисловості в Україні у післявоєнний період.....	84
3.3. Заходи із залучення та створення транснаціональних корпорацій харчової промисловості у поствоєнний період.....	90
Висновки до розділу 3.....	97
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	106

ВСТУП

Актуальність теми. Харчова промисловість в Україні є однією з ключових галузей економіки, яка забезпечує населення продовольством. Транснаціональні корпорації (ТНК) у цій галузі володіють значною частиною ринку та мають великий вплив на сировинну базу, якість продукції та розподіл національних ресурсів. У зв'язку з цим, удосконалення діяльності ТНК харчової промисловості має вагому значимість для сталого розвитку країни.

Україна має природні ресурси та потенціал для розвитку транснаціональних корпорацій харчової промисловості. Однак, проблеми з ефективністю виробництва, висока залежність від погодних умов та інших негативних факторів впливають на стан сировинної бази харчової промисловості. Удосконалення діяльності ТНК може сприяти впровадженню нових технологій, підвищенню якості продукції та забезпеченню стабільного постачання сировини.

Розвиток глобальної торгівлі та міжнародних економічних відносин вимагає від українських ТНК харчової промисловості бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Сталі зміни у попиті, вимогах до якості та стандартів безпеки харчових продуктів потребують постійного удосконалення виробничих процесів та технологій. Діяльність ТНК може впливати на виробництво та маркетингову стратегію, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності українських харчових підприємств на світовому ринку.

Аналіз діяльності та пошук шляхів удосконалення діяльності ТНК харчової промисловості дає можливість вивчати та впроваджувати інновації в українську харчову галузь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що дослідженням діяльності ТНК харчової промисловості займалась незначна

кількість вітчизняних науковців. Серед них можна виділити лише деяких: Л.О. Пашнюк, Т. Л. Мостенська, Г.О. Кундаєв, Р.А. Ерфан, М.С. Сичевський, А.Е. Юзефович та ін.

Метою дослідження є аналіз діяльності транснаціональних корпорацій харчової промисловості в Україні, а також виявлення перспектив та можливостей для її удосконалення.

Для досягнення поставленої мети, в ході дослідження вирішені наступні **завдання**:

- розкрити економічну сутність поняття транснаціональна корпорація та окреслити особливості їх діяльності в харчовій промисловості;

- визначити основні чинники створення та функціонування ТНК харчової промисловості;

- розглянути методичні підходи аналізу діяльності транснаціональних корпорацій харчової промисловості;

- проаналізувати передумови створення та діяльності ТНК харчової промисловості в Україні;

- дати оцінку чинникам впливу ТНК харчової промисловості на економічний розвиток України;

- провести аналіз показників діяльності ТНК харчової промисловості в Україні;

- охарактеризувати стан та проблеми діяльності ТНК харчової промисловості на вітчизняному ринку в умовах війни;

- оцінити перспективи розвитку транснаціональних корпорацій у харчовій промисловості в Україні у післявоєнний період;

- обґрунтувати заходи із залучення та створення транснаціональних корпорацій харчової промисловості у поствоєнний період.

Об'єктом дослідження в роботі виступають транснаціональні

корпорації харчової промисловості, що ведуть свою діяльність в Україні.

Предметом дослідження в роботі є теоретичні та науково-практичні засади удосконалення діяльності ТНК харчової промисловості в Україні.

Методи дослідження. Під час виконання кваліфікаційної роботи було використано ряд загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, методи ключових понять, порівняння, групування, індукції та дедукції, метод статистичних угруповань, PEST-аналіз та SWOT-аналіз, методи аналізу й синтезу тощо.

Інформаційна база дослідження. Дослідження базуються на наукових працях вітчизняних та закордонних вчених, законодавчих актах, що стосуються проблеми здійснення економічної діяльності транснаціональних корпорацій на ринках України, офіційних звітах таких корпорацій та електронних ресурсах Інтернету.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи опублікована наукова стаття: Уханова І.О., Гінда В. О., Перспективи розвитку ТНК харчової промисловості в Україні у післявоєнний період // Збірник наукових праць кафедри міжнародних економічних відносин ОНЕУ "Світова економіка та міжнародні економічні відносини" Вип. 4. 2024 (у друці).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних літературних джерел (45 найменування). Загальний обсяг роботи становить 107 сторінок. Робота містить 13 таблиць та 12 рисунків.

ВИСНОВКИ

У контексті сучасних глобальних всесвітніх змін діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) відіграє ключову роль в світовій економіці та становить основу господарського сектору країн із розвинутою ринковою економікою. Незважаючи на зростаючу важливість значення і місця транснаціональних компаній у світовому господарстві, ця форма бізнесу й досі залишається дискусійною в міжнародній економіці, а думки вчених-економістів з приводу визначення сутності «транснаціональних корпорацій» й досі розбігаються.

У першому розділі кваліфікаційної роботи було проведено дослідження теоретико-методичних основ дослідження діяльності транснаціональних корпорацій, під час якого було визначено, що транснаціональні корпорації харчової промисловості є суттєвим гравцем у сучасному світі, який впливає на глобальну економіку, соціальні та екологічні аспекти.

Транснаціональні корпорації харчової промисловості - це компанії, які мають підрозділи, виробництва і/або дистрибуції в різних країнах по всьому світу. Вони зазвичай спеціалізуються на виробництві, переробці і розповсюдженні продуктів харчування на світовому ринку. Ці корпорації займаються великими обсягами виробництва і здатні забезпечити все постачання продуктів харчування - від сировини до готового продукту.

ТНК харчової промисловості часто володіють різними брендами та компаніями, які входять до їхнього портфолію. Вони можуть мати присутність в багатьох країнах, використовуючи глобальні мережі виробництва, логістики та маркетингу. Це дозволяє їм ефективно конкурувати, забезпечуючи різноманітні продукти харчування для споживачів по всьому світу.

З одного боку, ці корпорації забезпечують необхідність продуктів харчування для мільярдів людей і сприяють стабільності глобальної продовольчої системи. Вони також надають робочі місця, інновації та технологічний прогрес у харчовому секторі.

З іншого боку, транснаціональні корпорації харчової промисловості часто звинувачуються в низькій якості продуктів, небезпечних практиках у виробництві, монополізації ринку та експлуатації праці. Вони можуть мати негативний вплив на місцеві громади, зокрема зниженням рівня фермерських доходів та втратою біорізноманіття.

ТНК в харчовій промисловості були створені для оптимізації виробництва, забезпечення доступу до ресурсів з усього світу, підвищення ефективності та максимізації потенційного ринку споживачів. Усі вище перелічені чинники дозволили транснаціональним корпораціям стати домінуючими у харчовій промисловості та забезпечити світовим споживачам широкий вибір продуктів і вплив на ринки.

У другому розділі кваліфікаційної роботи було проведено аналіз впливу діяльності ТНК харчової промисловості на соціально-економічний розвиток України.

Харчова промисловість — пріоритетна та стратегічно важлива галузь економіки України. В Україні найбільшими ТНК харчової промисловості, які вклали значні фінансові ресурси, є Nestle SA., McDonald's, PepsiCo, Coca-Cola HBC, Carlsberg Group, ViOil та ін.

Було виявлено, що залучення іноземних транснаціональних компаній (ТНК) в харчову промисловість України може мати позитивний вплив на економічний розвиток країни. Інвестиції ТНК сприяють оновленню виробничих процесів, покращенню якості товарів і послуг, впровадженню нових технологій та зміцненню інноваційного потенціалу цієї галузі.

Проте, необхідно забезпечити рівновагу між інтересами ТНК та внутрішнім виробництвом. Великі ТНК можуть мати переваги у

виробництві та поширенні товарів на ринку, що може негативно вплинути на внутрішніх виробників, особливо малі та середні підприємства. Тому важливо розробити політику, яка стимулюватиме обидва сегменти ринку.

Розвиток харчової індустрії, включаючи транснаціональні корпорації, може створювати нові робочі місця і підвищувати доходи населення. Це особливо важливо для регіонів з недостатнім рівнем розвитку та високим рівнем безробіття. Проте, наряду з цим, дуже важливо забезпечити дотримання стандартів праці, які відповідають міжнародним нормам, і встановити механізми контролю їх дотримання.

Також, ТНК харчової промисловості в Україні можуть спричиняти негативний вплив на довкілля. Використання надмірних ресурсів, недозвільний забруднюючий вплив на навколишнє середовище та недбале використання природних ресурсів можуть призвести до погіршення якості довкілля і здоров'я населення.

Аналіз показників діяльності ТНК харчової промисловості в Україні дає підстави стверджувати, що вони мають значний внутрішній потенціал та конкурентоспроможність. ТНК виробляють широкий спектр продукції, який може задовольнити потреби як внутрішнього, так і зовнішнього ринків.

Однак, у теперішній час в Україні існує декілька чинників, що перешкоджають стабільному функціонуванню транснаціональних корпорацій (ТНК) в країні. Серед них - повномасштабна війна, політична та економічна нестабільність, а також низький рівень інноваційного розвитку. Для того щоб максимально впливати на економічний розвиток України через діяльність ТНК у харчовій промисловості, необхідно створити сприятливу бізнес-середу, яка буде спонукати до інвестицій у цю галузь і забезпечувати конкурентну атмосферу.

У другому розділі акцентується на великому потенціалі ТНК харчової промисловості в Україні для зростання та підтримки стабільності й економічного розвитку країни. Втім, щоб забезпечити їх

конкурентоспроможність та міжнародну співпрацю, необхідно зосередитись на інноваційному розвитку, встановленні стандартів екологічної й соціальної відповідальності, а також привабливості зовнішнього капіталу й технологій. Шляхом такого поєднання можна забезпечити стійкий розвиток і партнерство на міжнародному рівні.

Третій розділ було присвячено дослідженню перспектив розвитку та функціонування ТНК харчової промисловості в Україні, особливо в післявоєнний період.

Успіх української харчової промисловості складається залежно від того, як транснаціональні корпорації беруть до уваги екологічні, економічні та соціальні фактори розвитку.

Після закінчення війни та можливого приваблення іноземних ТНК до України, очікується значне зростання інвестицій для відновлення країни. Це не тільки сприятиме економічному розвитку, але й відкриє нові ринки та розширить логістичні шляхи. Залучення іноземних ТНК грає важливу роль у розвитку та впровадженні нових технологій в Україні, сприяючи зменшенню безробіття через створення нових робочих місць і розвиток місцевих підприємств. Цей процес відкриває перспективи для України в інноваційній сфері та підсилює її позицію на світовій арені.

Після закінчення війни, в Україні з'являються широкі можливості для розвитку ТНК харчової промисловості. Період відбудови, який настає після припинення бойових дій, потребує значних інвестицій у національну економіку. Харчові транснаціональні корпорації можуть виступати як ключові інвестори в цьому процесі. Вони мають потенціал надати необхідні фінансові ресурси, передові технології, а також керівний досвід для модернізації та розвитку української харчової промисловості. У результаті цього, українська харчова промисловість може отримати суттєвий поштовх у своєму розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуславець М. План відновлення України: розпочати відбудову хочуть вже у 2022 році. LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/martyna_boguslavets/524339_plan_vidnovlennya_ukraini_roz_pochati.html
2. Бізнес у воєнний час : як змінилося законодавство. Економічна правда. 2022. №3. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
3. Виговський І. Як працюють різні галузі та компанії в умовах війни. Цензор. 2022. 13 квітня. URL: <https://censor.net/ua/r3333557>
4. Войтко С.В. / Транснаціональні корпорації і навч, посіб. // С. В. Войтко, О. А. Гавриш, О: 0, Корогодова, Т. С Мосеєнко. - Київ - КП ім Коря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2016. - 208 с. - Бібліогр.: с. 180 – 100 пр.
5. Гайдуцький І. П. Розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК) та їхній вплив на економіку країн / І. П. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2008. – №1. – С. 58.
6. Глухова С. В. Україна: харчова промисловість // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Україна: харчова промисловість> (дата звернення: 4.12.2023).
7. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20> (дата звернення 02.12.2023)
8. Іноземне підприємство "Кока-Кола Беверіджис Україна Лімітед". Фінансова звітність за 2022 рік. URL: https://clarity-project.info/edr/21651322/finances?current_year=2022 (дата звернення 29.11.2023)
9. Іноземне Підприємство "Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед". Фінансова звітність відповідно до Міжнародних стандартів

фінансової звітності та звіт незалежного аудитора. 2021 рік. URL: <file:///D:/Downloads/%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%9E%20%D0%94%D0%9E%20%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%94%D0%90%D0%A0%D0%A2%D0%86%D0%92%20%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%20%D0%9D%D0%95%D0%97%D0%90%D0%9B%D0%95%D0%96%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%90%D0%A3%D0%94%D0%98%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%90%20%D0%97%D0%90%202021%20%D0%A0%D0%86%D0%9A.pdf> (дата звернення 01.12.2023)

10. ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед». Звіт про управління за 2021 рік. URL: <file:///D:/Downloads/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%90%202021%20%D0%A0%D0%86%D0%9A.pdf> (дата звернення 29.11.2023)

11. Касич А.О. Втілення концепції стратегічного управління в практику вітчизняних підприємств / А.О. Касич // Бізнес-Інформ. 2014. № 11. С. 290–294.

12. Конвенція про транснаціональні корпорації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_193#Text (дата звернення 11.11.2023)

13. Кохан І.І. Поняття і юридичні ознаки транснаціональних корпорацій. Науково-інформаційний вісник. 2009. № 1. С. 45-48.

14. Ленский Е.В. Транснаціональні фінансово-промислові групи і міждержавна економічна інтеграція: реальність і перспективи / Е.В. Ленский, В.А. Цветков // Щотижневик «Економіка і життя». – 1998. – № 8. – 3 с.

15. Лимонова Е.М., Воробйова К.О. Дослідження впливу ТНК на країни базування та приймаючі країни [Електронний ресурс]: Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. – Режим доступу: <http://duep.edu/uploads/vidavnistvo14-15/10107.pdf> (дата звернення 01.12.2023)

16. Макдональдз Юкрейн. Консолідована фінансова звітність. 2019. URL: <https://www.mcdonalds.com/content/dam/sites/ua/nfl/pdf/reporting/3.1.pdf> (дата звернення 27.11.2023)

17. Мочерний С.В. Світове господарство в умовах глобалізації: монографія / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, С.В. Фомішин. – К.: Ніка-центр, 2006. – 200 с.

18. Офіційний сайт підприємства Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед. URL: <https://www.coca-cola.ua/>. (дата звернення 01.12.2023)

19. Офіційний сайт PepsiCo Україна. URL: <https://www.pepsico.ua/who-we-are/pepsico-in-ukraine> (дата звернення 28.11.2023)

20. Офіційний сайт Макдональдз Юкрейн. URL: <https://www.mcdonalds.com/ua/uk-ua.html> (дата звернення 27.11.2023)

21. Офіційний звіт про діяльність Підприємства з іноземними інвестиціями Макдональдз Юкрейн ЛТД 2021. URL: <https://www.mcdonalds.com/content/dam/sites/ua/nfl/pdf/reporting/2021-3.pdf> (дата звернення 27.11.2023)

22. Офіційний сайт Нестле Україна. Актуальна інформація щодо діяльності компанії в умовах війни Росії проти України. URL:

<https://www.nestle.ua/media/news/upd-statement-nestle-ukraine> (дата звернення 26.11.2023)

23. Офіційний сайт Нестле Україна. URL: <https://www.nestle.ua/sites/g/files/pydnoa316/files/2022> (дата звернення 26.11.2023)

24. Офіційний веб-сайт Міністерства Економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення 15.11.2023)

25. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). URL: <http://www.unctad.org> (дата звернення 08.10.2023)

26. Папирян Г.А. Міжнародні економічні відносини. Економіка туризму / Г.А. Папирян - М.: Фінанси і статистика. - 2000. – 208 с.

27. Постанова Кабінету Міністрів України "Про деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану" \ Кабінет Міністрів України . – Урядовий портал. - від 18 березня 2022 р. № 314. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provadzheniya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voennogo-stanu-314> (дата звернення 02.12.2023)

28. Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів \ Постанова Кабінету Міністрів України. - від 09.03.2022 № 234 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2022-%D0%BF> (дата звернення 02.12.2023)

29. Пенська І.О. \ Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України \ І.О. Пенська Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право. №3 (80). - 2015. - с. 114-124.

30. Стрельник С. О. ТНК як інституційна форма транснаціоналізації національних економік. Економіка та держава. 2015. №4. С. 61-65.

31. Федорченко Є. Транснаціональні корпорації в міжнародному праві. Київський студентський журнал міжнародного права. 2007. № 8. С. 117-126

32. Фінансова звітність відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Приватне акціонерне товариство «Вімм-Білл-Данн Україна» за 2021 рік. URL: http://www.wimm-bill-dann.com.ua/docs/rikFinZvit/FinZvitMZFO_2021.pdf (дата звернення 28.11.2023)

33. Фінансова звітність відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності Товариство з обмеженою відповідальністю «Сандора» за 2021 рік. URL: <https://www.pepsico.ua/docs/ukrainelibraries/services/sandora-financial-statements-2021.pdf> (дата звернення 28.11.2023)

34. Форс-мажор в договорах під час війни в Україні. DLF. 2022. №4. URL: <https://dlf.ua/ua/fors-mazhor-v-dogovorah-pid-chas-vijni-v-ukrayini/> (дата звернення 01.12.2023)

35. Юніна М. Особливості правового статусу транснаціональних корпорацій як суб'єктів правових відносин. Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право. 2017. Вип. 1. С. 168-173.

36. Forbes Ukraine. НАЗК внесло харчові корпорації PepsiCo та Mars до переліку міжнародних спонсорів війни. URL: <https://forbes.ua/news/nazk-vneslo-kharchovi-korporatsii-pepsico-ta-mars-do-pereliku-mizhnarodnikh-sponsoriv-viyni-01092023-15760> (дата звернення 28.11.2023)

37. Forbes Ukraine. Квиток у майбутнє. Як програма Nestlé Needs YOUth допомагає працевлаштуватися сотням молодих українців. URL: <https://forbes.ua/leadership/kvitok-u-maybutne-yak-programa-nestle-needs->

[youth-dopomagae-pratsevlashtuvatisya-sotnyam-molodikh-ukraintsiv-23112023-17273](#) (дата звернення 23.11.2023)

38. Forbes Ukraine. 200 лідерів української економіки. URL: <https://forbes.ua/ratings/200-lideriv-ukrainskoi-ekonomiki-08112023-17066#seven> (дата звернення 06.09.2023)

39. Forbes Ukraine. 20 найбільших харчових компаній України 2022. URL: <https://forbes.ua/company/20-naybilshikh-kharchovikh-kompaniy-ukraini-virobniki-produktiv-i-napoiv-zbilshili-vitorg-popri-viynu-inozemtsi-strazhdayut-ale-prodovzhuyut-pratsyuvati-v-rf-22112023-17402> (дата звернення 08.09.2023)

40. Forbes Ukraine. Рейтинг «податкового пекла». URL: <https://forbes.ua/money/rejting-podatkovogo-pekla-chi-diysno-ukraina-mae-odnu-z-naygirshikh-sistem-opodatкування-u-sviti-kоротка-vidpovid-ni-ale-e-chotiri-problemi-26102023-16899> (дата звернення 08.09.2023)

41. Interfax Ukraine. Інформаційне агентство. Основа економічного зростання України - сприятливий інвестиційний клімат. Як побудувати його з нуля? URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/919255.html> (дата звернення 08.09.2023)

42. Nestle Annual Report 2022. URL: <https://www.nestle.com/investors/annual-report#download> (дата звернення 15.11.2023)

43. Spisto M. Stakeholder Interests in Corporate Governance: Is a New Model of Governance a Change for the Better for South Africa? / M. Spisto // Australian Journal of Corporate Law. – 2005. – №18(2). – Part 1. – P. 129-147.

44. Sumantra Ghosal and Christopher A Bartlett, Managing Across Borders: the transnational solution, 2nd ed. Random House Business. Dicken, P. 2010.

45. Transparency international. Corruption perceptions index 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата звернення 14.11.2023).